SEMENTÂRÎ (Ebû Bekr Atîk bin Ali)

Hadîs, tasavvuf, târih ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi Atîk bin Ali bin Dâvûd bin Ali bin Yahyâ'dır. Sicilya (Sakliyye) adasında bir köy olan Sementâr'da doğdu. Saklî, Sementârî ve Temimî nisbet edildi 464 (m. 1071) yılında vefât etti.

Din ve âlet ilimlerinde temel olan bilgileri öğrendikten sonra, hadîs-i şerîf öğrenmek ve ilim tahsil etmek için doğuya giden Ebû Bekr Sementârî, İsfehan'da; Ebû Nuaym İsfehânî, Ebü'l-Feth Muhammed bin Abdurrezzâk, Sehl bin Muhammed bin Hasen, Abdurrahmân bir Ahmed Râzî'den hadîs-i şerîf işitti. Şam'da; Ebû Bekr Muhammed bin Hüseyn'den, Musul'da; Ebü'l-Feth Muhammed bin Ubeydullah bin Ahmed ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf alıp, ilim öğrendi. Gece-gündüz

demeden çalışan Ebû Bekr Sementârî, zamanın bütün ilimlerini öğrendi. Hadîs, fıkıh ve târih ilimlerinde söz sahibi oldu. “Mu’cem-ül-Buldan” adlı şehirler ve târihlerini anlatan meşhûr eserde, Sementârî’nin uğradığı şehirler ve hocalarından yetmişyedi tanesinin isimleri yazılıdır. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için ilim öğrendi. İlmini insanlara öğretmek ve nasihat ederek onları Cehennem ateşinden kurtarmak için gayret etti. Zühd ve takvâda eşi yoktu. Tasavvufta yüksek makamlar sahibi idi. Dünyâ malına ehemmiyet vermez, az şeye kanâat eder, eline geçenin fazlasını fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Güzel sözleri, üstün ahlâkı, fevkalâde yüksek hâlleri ile insanlara örnek oldu. Birçok kimseyi ilim ile irşâd edip, gönüllerine feyzler saçtı. Sohbetlerinde çok kimse tövbe edip sâlih müslüman oldu.

Ebû Bekr Atîk Sementâri’den; Ebû Muhammed Abdullah bin Hasen, Ebü’l-Hasen Ali bin Ubeydullah bin Hass ve daha birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Talebeleri de hocaları gibi dîn-i İslama hizmet edip, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret ettiler. Bu mübârek âlimlerin çalışmaları, gayretleri ve duâları bereketiyle, zamanlarındaki insanlar huzûr içinde yaşadılar.

Ebû Bekr Sementârî hazretleri, pek kıymetli eserler de yazarak, kendisinden sonra gelenlere miras bıraktı. Dünyâdan el çekmenin nasıl olması gerektiğini anlattığı “Delîl-ül-kâsidîn”, sâlih insanların hayatlarını anlattığı “Ahbâr-üs-sâlihîn”, âlimlerin hâllerini anlattığı “Ahbâr-ül-ulemâ” ve “Kitâb-ür-rekâik” adlı eserleri ve bilhassa “Menâkıb-i İmâm-ı a’zam”ı pek kıymetlidir.

“Menâkıb-i İmâm-ı a’zam” kitabında buyurdu ki:

> Biz, İmâm-ı a’zam hazretlerini sever, mezhebine tâbi oluruz. Bunun sebebi sorulursa, şöyle cevâp veririz: “Hanefî mezhebi, mezheblerin en ilki, en kuvvetlisi, en ince olanı, en vecîz, en geniş, en emniyetli, en kolay, en şerefli olanı olup, en açık mezheptir. Çünkü, kitaba (Kur’ân-ı kerîme) ve sünnete en uygun, Selef-i sâlihînin hepsine ve Eshâb-ı Kirâma tâbiiyyeti en güzel olandır. Hanefî mezhebini takdim ettim. Çünkü; Selef-i sâlihînin (önce gelen âlimler) yoluna en uygun olan, halef (sonra gelen) âlimlerce ençok tercih edilen, âlimleri ençok bilinen, cevapları en kesin olan, temelleri en sağlam olan, kıyâsı en kuvvetli olan mezheptir... Bu sayılan üstünlükleri anlamak, akıl sahipleri için zor değildir. Çünkü, Muhammed’e (aleyhisselâm) indirdiği İslâm dînini koruyacağını Allahü teâlâ va’detmiş, Hicr sûresi dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; “Hiç şüphe yok ki, Kur’ân-ı kerîmi biz indirdik ve muhakkak ki, onu, tahrif ile tebdilden (değişikliğe uğramaktan) biz koruyacağız.” buyurmuştur. Fıkıh usûl ve kaidelerini ilk ortaya koyan İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe efendimizdir. Onda önce Tâbiîn-i ızâm’dan (r.anhüm) hiç kimse fıkıh, usûl ve fürû’u üzerinde onun gibi durmamış, fıkıh ilmini kısımlara ayırıp düzenli bir şekilde kitaplara geçirtmemiştir. Ondan öncekiler, bu konuda Hâfızalarına ve anlayışlarına i’timâd etmişler ve ilim hazînesi olarak kitapları değil, kalblerini görmüşlerdi. O mübârek insanların son zamanlarına yetişen Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), önce gelenlerin yaydığı sağlam ve güzel ilmi, sonra gelenlerin zayi etmelerinden korktu, ilmin kaidelerini koyup, tedvin ve tasnifini yaptı. O, Allahü teâlânın insanlara bir lütfu idi. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfinde; “Allahü teâlâ, ilmi (yeryüzünden) çekip alarak kaldırmaz. Ancak, âlimlerin ölümleriyle insanlar arasından ilmi çeker alır. (Yeryüzünde) câhil reîsleri bırakır. Bunlar, ilimsiz olarak fetvâ verirler. Böylece hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar” buyurdu.

İmâm-ı a’zam hazretleri, fıkıh ilmini; temizlik, namaz, ibâdet, velâyet (velilik), mu’âmelât, vasıyyet ve miras gibi bâblara ayırdı. İmâm-ı a’zam tedvinine, önce taharetle başladı. Zîrâ mükellef olan bir kimse, i’tikâdını (Ehl-i sünnet i’tikâdına göre) düzelttikten sonra, muhatab olacağı ilk şey namazdır. Zîrâ namaz; ibâdetlerin özü, yapılması mutlak olan vecîbelerin ve emirlerin en umûmîsidir. Tahareti, namazdan önce getirdi. Çünkü namaz, tahâretsiz sahih olmaz. Mu’âmelâtı, ibâdetten sonraya tehir etti. Zîrâ mu’âmelelerin bulunmaması ve onların haklarından zimmetin beri olması asıldır (ya’nî mu’âmelât, ibâdetler gibi periyodik olarak belli zamanlarda yapılması emredilen şeyler değildir. Ancak lüzum hâsıl olunca yapılırlar). İmâm-ı a’zam, fıkıh kitablarını vasıyyet ve miras bahisleri ile

bitirdi. Zîrâ, mükellefin vefâtından sonraki en son işleri bunlardır. Zîrâ vefâtından sonra vasıyyetlerinin yerine getirilmesi ve terekesinin vârislere taksimi, mükellefin en son yapılan işleridir.

İmâm-ı a'zamdan sonra gelen imamlar, onun ilminden istifâde etmişler ve onu örnek almışlar, kitablarını onun usûlüne göre tasnif etmişlerdir. Bunun için İmâm-ı Şafiî "İnsanlar fıkıhta İmâm-ı a'zamın çocuklarıdır" buyurdu. İmâm-ı a'zam hazretleri ilm-i fıkhı ortaya koymak sûretiyle, bu ilmi hatâdan koruyan ilk âlimdir. Zîrâ o, ferâiz (miras taksimi) ilminde de ilk kitap yazandır. Resûlullah bu husûsta; "Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacakdır" buyurmuşlardır. İmâm-ı a'zam hazretleri, ilm-i şurûtta (noterlik ilminde) da ilk kitap yazandır. Nitekim Allahü teâlâ, Bekâra sûresi ikiyüzseksen ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler, muayyen bir vâde ile birbirinizle borçlandığınız zaman, onu yazın (senet yapın). Aranızda bir yazıcı da, doğrulukla onu yazsın. Kâtib, Allahın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın yazsın. Üzerinde (başkasına âit) hak olan kimse, borcunu ikrâr ederek yazdırsın ve Rabbi olan Allahtan korksun, o haktan (borcundan) hiçbir şeyi eksik etmesin" buyurmaktadır.

İmâm-ı a'zam ilm-i şurûtun ilk muallimidir, İlm-i şurûta, ilimde nihâyete varmış olanlar ancak ulaşabilir. Bu ilme kavuşan kimse, âlimlerin mezheblerini, yollarını öğrenmiş kimse demektir. Zira ilm-i şurût, bütün mezheblerin bilgilerini ihtivâ eder. Bu ilmi öğrenene şaşılmaz. Asıl şaşılacak kimse, bu ilmi kuran, kaidelerini koyan kimsedir. Bu da İmâm-ı a'zamın ilminin çokluğunu ve yüksekliğini gösterir. Bu durumu ancak kibirli olan veya ona düşman olanlar inkâr eder.

İmâm-ı a'zam hazretleri Sahabeden (r.anhüm) ondört zâtı görmüştür. Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ebî Evfâ, Abdullah bin Cüz Zebîdî, Ebü't-Tufeyl Âmir bin Vasile ve Meryem binti Acred (r.anhüm) bunlar arasındadır, İmâm-ı a'zam hazretleri buyurdu ki; "Onbeş yaşında iken, babamla beraber bir âlimin meclisine oturdum. Âlim, meclisin ortasına oturmuş şöyle diyordu: "Resûlullahtan (aleyhisselâm) işittim, buyurdu ki: "Kardeşinin başına gelen bir musibetten dolayı, şamata etme (sevinme), Allahü teâlânın ona afiyet verip, seni mübtelâ kılması mümkündür." "Bu zât kimdir?" diye sordum. "Resûlullahın hadimi Enes bin Mâlik'tir" diye cevap verdiler.

İmâm-ı a'zam, (radıyallahü anh), ikinci asırda yetişti. Fıkıh tahsil edip fâkih oldu. Fetvâ verdi. Münâzaralarda bulundu. Buyurdu ki: "Sahabeden (r.anhüm) gelen bir fetvânın, başımızın üzerinde yeri var. Tabiînden gelen ise, onlar da insan, biz de insanız." Ebû Bekr-i Râzî Cessâs diyor ki; "İmâm-ı a'zamın talebelerinden İmâm-ı Muhammed'in "Câmi'-üs-sagîr"inin ba'zı yerlerini, meşhûr nahiv âlimlerine sorduğumda, hepsi hayretini gizleyemeyerek, "Bu zât (İmâm-ı Muhammed), nahivde Halîl bin Ahmed ve Sibeveyh ayarında imiş" diyerek hayretlerini belirttiler. Bu da gösteriyor ki, mezheb imamlarımız her ilimde âlim idiler."

İmâm-ı a'zamın mudarib bir ortağı vardı, İmâm birgün, satılan malda bir kusur gördü. Ortağına, "Bu elbiseyi satın alacak olan kimseye, malın ayıbını söyle" dedi. Ortağı, Mâverâünnehr civarına giderek malı sattı. Döndüğünde İmâm-ı a'zam ona, "Malın ayıbını söyledin mi?" diye sordu. Ortağı "Unuttum." dedi. Bunun üzerine İmam-ı a'zam, hissesine düşen kısmı sadaka olarak dağıttı. Denildi ki; İmâm-ı a'zam'ın hissesi, yirmi bin dinar idi. Bunların hepsini verdi. İmâm'ın bütün hayatı bu hâl üzere idi.

Lokman sûresi onikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Andolsun ki biz Lokman'a, Allaha şükret diyerek hikmet verdik" buyuruluyor. Burada geçen "hikmet'i izâh eden ba'zı müfessirler, Kur'ân-ı kerîmde geçen "hikmet'den maksadın "fıkıh" olduğunu bildirdiler.

İmâm-ı a'zam; "Âlim ve müteallimin" adındaki kitabında buyuruyor ki: "İbâdet; içinde tâat, ra'bet (arzu), rehbet (korku), Rabbini ikrârın toplandığı bir kelimedir. Bir kul Allaha itaat ederse, onun gönlüne havf (korku) ve recâ (ümid) girer. Kul,

havf ve recâsız mü’min olamaz. Havf ve recâ, ancak Allahtan olur. Her kim şeytana itaat ederse, onun kölesi olur.”

“İnsanlar, Rablerini bilmek ve O’nu tasdik etmek ile mü’min olurlar. O’nu inkâr etmek sûretiyle de kâfir olurlar” buyurmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 651

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 248

3) Târih-i Dımeşk, Atıf ef. Kütüphûnesi “Atîk bin Ali” md.

4) Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam, Süleymâniye Kütüphânesi